

УДК 021.63:027.7(477)"2011"

Людмила Біла,
науковий співробітник
Державної науково-педагогічної
бібліотеки України
імені В. О. Сухомлинського

Анна Копилова,
молодший науковий співробітник
Державної науково-педагогічної
бібліотеки України
імені В. О. Сухомлинського

Освітнянські бібліотеки у дзеркалі статистики

У статті аналізується діяльність провідних книгозбірень мережі освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України та Національної академії педагогічних наук України.

Ключові слова: мережа освітянських бібліотек України, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, аналіз, обласні науково-педагогічні бібліотеки, Миколаївська науково-педагогічна бібліотека, спеціальні наукові бібліотеки установ НАПН України.

У пропонованій статті аналізується діяльність освітянських бібліотек МОНмолодьспорту, зокрема ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, Львівської обласної науково-педагогічної (ЛОНПБ) та Миколаївської науково-педагогічної бібліотек (МНПБ), 6 спеціальних наукових бібліотек установ НАПН України, 23 бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти (ОППО), 33 бібліотек ВНЗ III—IV рівня акредитації педагогічного та інженерно-педагогічного профілів. При цьому взято до уваги, що на кожен тип галузевих книгозбірень покладено свої особливі завдання й функції відповідно до специфіки закладів, структурними підрозділами яких вони є, та категорій користувачів, які їх відвідують. Також було враховано й те, що рівень автоматизації та використання новітніх інформаційних технологій у зазначених бібліотеках різний: він коливається від досить високого (бібліотеки ВНЗ) до низького (наукові бібліотеки установ НАПН України).

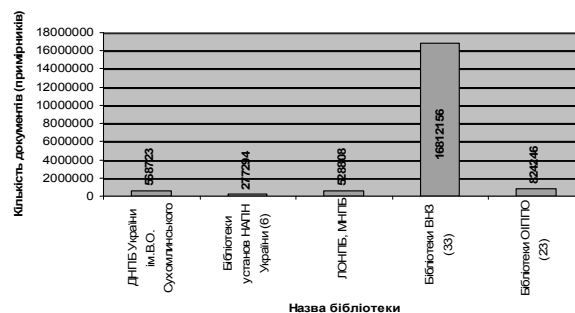
Для виявлення умов забезпечення фахових інформаційних потреб освітян України, створення цілісного уявлення про стан інформаційного ресурсу (ІР) мережі освітянських бібліотек МОНмолодьспорту України та НАПН України, його відповідності до запитів суспільства була проведена робота з вивчення інформаційного ресурсу названих книгозбірень, визначення перспектив їхнього розвитку. Так, сукупний фонд провідних освітянських бібліотек на початок минулого року налічував понад 19 млн пр. документів. Найбільші за обсягом фонди на сьогодні мають бібліотеки ВНЗ III—IV рівня акредитації педагогічного та інженерно-педагогічного профілів — 16,8 млн пр. документів, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського — 568,7 тис. пр., Львівська та Миколаївська науково-педагогічні бібліотеки — по 528,8 тис. пр. документів, бібліотеки ОППО — 824,2 тис. пр. документів, книгозбірні спеціальних наукових бібліотек установ НАПН України — 277,3 тис. пр. документів (діагр. 1).

Аналізуючи інформаційний ресурс провідних освітянських бібліотек за видами документів, необхідно зазначити, що переважну більшість становлять книги — майже 16 млн пр. (84%), періодичні видання — близько 2,1 млн пр. (11%) та електронні видання — 32,1 тис. пр. (0,17%).

Аналіз нових надходжень документів протягом 2011 р. свідчить про те, що за досліджуваній період до освітянських бібліотек надійшло 325,4 тис. пр. документів, тобто майже 2% загальної кількості їхнього інформаційного ресурсу. Так, завдяки новим надходженням до бібліотек ВНЗ III—IV рівня акредитації єдиний галузевий інформаційний

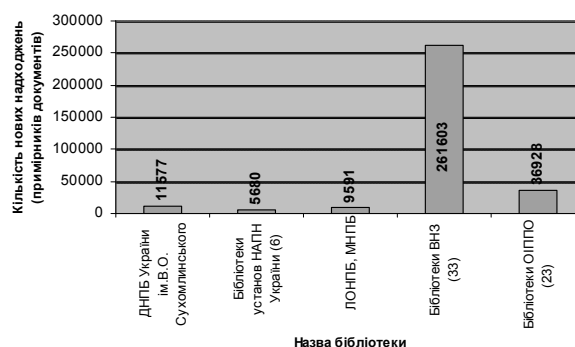
ресурс освітянської галузі збільшився на 85%, бібліотек ОППО — на 6%, ЛОНПБ та МНПБ — на 4%, а книгозбірень установ НАПН України — на 2% (діагр. 2).

Інформаційний ресурс провідних освітянських бібліотек України у 2011 р.

Діагр. 1

Надходження нових документів до фондів провідних освітянських бібліотек України у 2011 р.

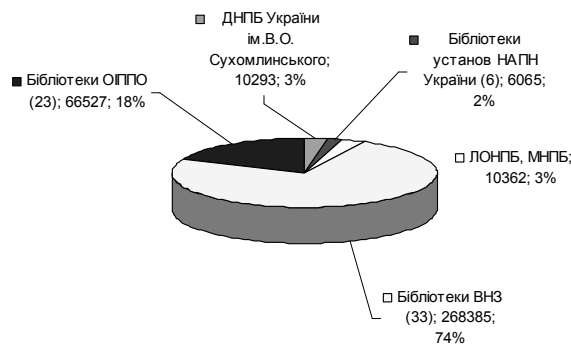

Діагр. 2

Одним із найважливіших етапів формування інформаційного ресурсу є його використання, оскільки динаміка цього процесу демонструє якість фонду і його відповідність інформаційним потребам користувачів. У звітному році було видано близько 19 млн пр. документів, переважну більшість з яких становить література психолого-педагогічної тематики — 21% (понад 4,1 млн пр.), документи із суспільних наук — 13% (близько 2,5 млн пр.), літературознавства та мовознавства — 11% (2,1 млн пр.) та 8% документів із природничих наук (понад 1,5 млн пр.).

Упродовж 2011 р. бібліотеки загалом задовольнили інформаційні потреби близько 370 тис. користувачів, основну категорію яких становлять студенти ВНЗ педагогічного та інженерно-педагогічного профілів і учні — 68% (понад 271 тис.). Найбільша кількість за єдиним ресурсом користувачів (ЄРК) зареєстрована у бібліотек ВНЗ III—IV рівня акредитації (74% загальної кількості) та у книгозбірень ОШПО (18%) (діагр. 3).

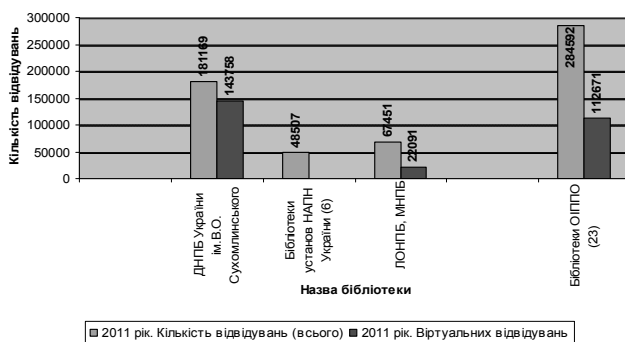
Кількість користувачів за ЄРК у провідних освітянських бібліотеках України у 2011 році

Діагр. 3

Кількість відвідувань у 2011 р. становила близько 9 млн, у тому числі віртуальних — 1,1 млн. Найбільше їх зареєстровано у бібліотек ВНЗ III—IV рівня акредитації педагогічного та інженерно-педагогічного профілів — 811,9 тис. (93,2% загальної кількості відвідувань провідних освітянських бібліотек України); 284,6 тис. (3,3%) — у бібліотек ОШПО; 181,2 тис. (2,1%) — у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; 67,5 тис. (0,8%) — у ЛОНПБ та МНПБ, а найнижчі показники у книгозбірень установ НАПН України — 48,5 тис. (0,6%). Крім того, відсутність у них власних веб-сайтів чи хоча б веб-сторінок негативно впливає на загальні показники відвідування провідних освітянських бібліотек України (діагр. 4).

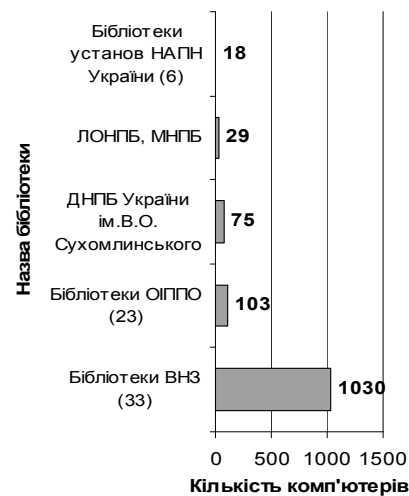
Відвідуваність провідних освітянських бібліотек України у 2011 р.

Діагр. 4

Автоматизація усіх технологічних процесів є одним із головних завдань, що нині стоїть перед книгозбірнями. Аналіз комп'ютеризації провідних освітянських бібліотек станом на 01.01.2012 р. свідчить про те, що їхній загальний комп'ютерний парк налічує 1255 машин. Найвищий рівень забезпечення комп'ютерною технікою — у бібліотек ВНЗ III—IV рівня акредитації педагогічного та інженерно-педагогічного профілів (1030 комп'ютерів). Це пояснюється потужним фінансуванням з боку керівництва вишів, перед яким, у свою чергу, постає завдання підготовки на базі власного ВНЗ висококваліфікованих фахівців, що потребує відповідного рівня інформаційного супроводу навчального процесу, який і мають забезпечувати бібліотеки (діагр. 5).

Стан комп'ютеризації провідних освітянських бібліотек України у 2011 р.

Діагр. 5

Аналіз програмного забезпечення свідчить про те, що досліджувані бібліотеки використовують різні автоматизовані бібліотечно-інформаційні системи (АБІС): "ІРБІС" (інтегрована бібліотечно-інформаційна система) — 26 бібліотек (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, ЛОНПБ, МНПБ, 10 книгозбірень ВНЗ III—IV рівня акредитації педагогічного та інженерно-педагогічного профілів, 8 — ОШПО, 5 — установ НАПН України); 18 — "УФД/Бібліотека", яка створена і підтримується ТОВ "Український фондів дім" (17 книгозбірень ВНЗ III—IV рівня акредитації педагогічного та інженерно-педагогічного профілів, 1 — установ НАПН України), інші АБІС має 12 бібліотек. Варто зазначити, що у 2011 р. придбали і почали працювати: в АБІС "ІРБІС" — бібліотека Інституту педагогічної освіти та освіти дорослих НАПН України; в АБІС "УФД/Бібліотека" — книгозбірня Горлівського інституту іноземних мов Донбаського ДПУ.

Провідні освітянські бібліотеки активно презентують себе в мережі Інтернет. Станом на 01.01.2012 р. нараховувалося 15 сайтів та 37 веб-сторінок зазначених книгозбірень. У 2011 р. створено власний сайт ЛОНПБ та сторінку Закарпатського ІШПО. Сьогодні тенденції розвитку бібліотечно-інформаційних технологій та діяльність бібліотеки загалом неможливо уявити без електронних інформаційних ресурсів, що, у свою чергу, призводить до формування електронних бібліотек (ЕБ). Цю послугу надають 10 бібліотек ВНЗ та 1 бібліотека ОШПО. На сайтах 33 книгозбірень можна користуватися сервісом "Електронне доставляння документів", у 54 є доступ до віддалених джерел інформації.

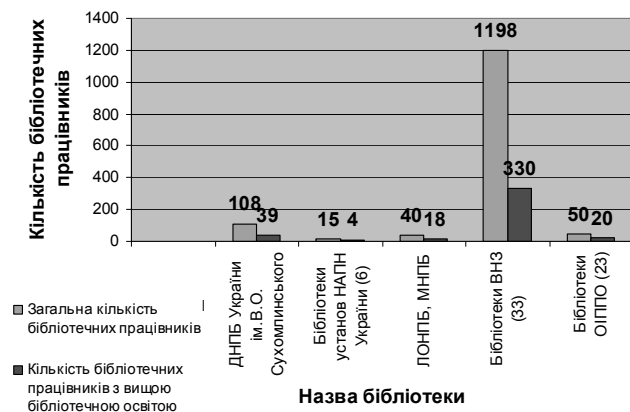
Ще одним із актуальних напрямів роботи освітянських бібліотек України є корпоративна бібліографія. З метою розширення доступу освітян до ЄГР та пришвидшення його формування в електронній формі продовжується обмін бібліографічними записами ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з бібліотеками мережі. Фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського доопрацьовано 2687 аналітичних бібліографічних записів із 31 назви (214 примірників) періодичних видань, отриманих шляхом обміну з 8 книгозбірнями мережі освітянських бібліотек, а саме: МНПБ, ЛОНПБ, НПУ ім. М. П. Драгоманова, Вінницького ДПУ ім. М. Коцюбинського, Кіровоградського ДПУ ім. В. Винниченка, Ніжинського ДУ імені Миколи Гоголя, РВНЗ "Кримський гуманітарний університет", КВНЗ "Херсонська академія неперервної освіти". Загальна кількість опрацьованих записів в електронній базі даних "Періодика" становить 11 101 запис із 125 назв (808 примірників) періодичних видань. Упродовж 2011 р. означеним книгозбірням ДНПБ України ім. В. О. Сухомлин-

ського експортовано 7648 записів. Вона продовжує подальше налагодження корпоративних зв'язків із науковими бібліотеками установ НАПН України та ВНЗ III—IV рівня акредитації педагогічного та інженерно-педагогічного профілів для поповнення реферативної бази даних психолого-педагогічної тематики. Так, до співпраці з ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з корпоративного наповнення галузевої реферативної бази даних приєдналися 12 бібліотек ВНЗ III—IV рівня акредитації педагогічного та інженерно-педагогічного профілів та дві бібліотеки установ НАПН України (Інституту педагогічної освіти та освіти дорослих й Інституту психології ім. Г. С. Костюка).

Одним із важливих завдань провідних освітянських бібліотек України є також створення вторинних інформаційних документів галузевої тематики, зокрема бібліографічних покажчиків, каталогів, списків тощо у традиційній та електронній формах, що розкривають зміст їхніх фондів. Підготовка бібліографічних видань здійснюється відповідно до моделі інформаційного забезпечення фахових потреб освітян.

Інформатизація бібліотечно-бібліографічних процесів вимагає наявності кваліфікованих фахівців та користувачів, які володіють методами використання новітніх комп'ютерних технологій у бібліотечній практиці. Від компетентності, освіченості, професійної підготовки, творчого потенціалу фахівців безпосередньо залежить успіх усієї роботи. У провідних освітянських бібліотеках України працює понад 1413 бібліотечних спеціалістів. Аналіз якісного складу кадрів показав, що повну вищу фахову освіту мають лише 29% з них, базову вищу бібліотечну — всього 5%. Кількість фахівців, досвід роботи яких становить понад 20 років, — 39%, молодих бібліотечних працівників — 13%. Упродовж 2011 р. лише 115 бібліотекарів підвищили свою кваліфікацію. Отже, проблема ефективності та якості системи підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів є особливо гострою для всіх бібліотек мережі (діагр. 6).

Кадрове забезпечення провідних освітянських бібліотек України

Діагр. 6

Аналіз бібліотечно-бібліографічних процесів, які відбуваються у книгозбірнях, дає змогу відзначити, що завдяки технічному прогресу сутність процесів змінилася, проте це позитивно впливає на діяльність бібліотек лише тоді, коли рівень їхньої інформатизації доволі високий, як, скажімо, у бібліотеках вищих навчальних закладів — потужних складових національної інформаційної інфраструктури. Їхній розвиток характеризується динамічним формуванням традиційного та електронного середовищ, впровадженням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, активізацією використання їхнього потенціалу. На відміну від бібліотек ВНЗ III—IV рівня акредитації педагогічного та інженерно-педагогічного профілів, книгозбірні установ НАПН України лише нещодавно розпочали впроваджувати у свою роботу інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ). Це пояснюється недостатнім фінансуванням та професійною некомпетентністю кадрового складу цих бібліотек. Але, незважаю-

чи на це, у 2011 р. названі книгозбірні помітно реформували свою роботу, що дало змогу трансформувати їх у сучасні інформаційно-бібліотечні центри освітянської галузі України, та, у свою чергу, поліпшити якість забезпечення фахових інформаційних потреб усіх категорій освітян.

На підставі результатів дослідження діяльності ЛОНПБ та МНПБ окреслено перспективи їхньої роботи, а саме: подальше впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій і налагодження корпоративної взаємодії та активної співпраці з бібліотеками-партнерами з метою надання якісного доступу до інформаційних ресурсів бібліотеки та Інтернету; всебічна підтримка шкільних бібліотек у їхньому становленні як сучасних інформаційних центрів.

Бібліотеки ОШПО намагаються також віднайти та зайняти свою нішу у великому і багатогранному інформаційному просторі освітянської галузі. Їхні співробітники упродовжують ІКТ, створюють ЕК, модернізують свою діяльність згідно з вимогами часу тощо, хоча, як і в попередні роки, перед ними постають проблеми, які самостійно вони вирішити не в змозі, а тому потребують підтримки з боку державних та місцевих органів влади, адміністрації вищих навчальних закладів, на базі яких створені бібліотеки.

Здійснений аналіз діяльності провідних освітянських бібліотек окреслює низку проблем, притаманних усім вітчизняним книгозбірням мережі.

Нинішні вимоги до науково-інформаційного забезпечення освітян потребують нового виду діяльності бібліотечно-інформаційних інституцій, спрямованої на впровадження наукоємних технологій, які поетапно позбавляють фахівців бібліотеки рутинної праці, а користувачам надають можливість ефективного і комфортного пошуку інформації. Тому одним із головних питань є цілеспрямоване фінансування бібліотек галузі для формування інформаційного ресурсу, покращення їхньої матеріально-технічної бази (комп'ютеризація, підключення до Інтернету, встановлення відповідного програмного забезпечення) та комплектування фондів.

Висновки. Підсумовуючи аналіз діяльності провідних освітянських бібліотек України, вважаємо за необхідне:

- спрямувати наукові дослідження на розвиток бібліотек як науково-інформаційних та освітніх комплексів, що забезпечують накопичення, використання та розповсюдження знань;

- активізувати діяльність з формування єдиного галузевого інформаційного ресурсу в традиційній та електронній формах і надання доступу до нього;

- створити єдине вікно доступу на порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського до територіально розподілених електронних ресурсів мережі освітянських бібліотек МОНмолодьспорту України та НАПН України;

- раціонально та систематично наповнювати, підтримувати і зберігати галузеві БД аналітичної, бібліографічної та реферативної інформації з питань педагогіки, психології та освіти;

- розширити галузевий сегмент реферативної інформації з питань педагогіки, психології та освіти у загальнодержавній реферативній базі даних "Україніка наукова" та в УРЖ "Джерело" шляхом залучення незадіяних у корпоративній співпраці бібліотек вищих навчальних закладів та обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти;

- впроваджувати нові бібліотечні послуги з використанням Інтернету (віртуальне консультування, вебінари, заповнення літератури та електронне доставляння документів);

- удосконалити систему підвищення кваліфікації працівників освітянських бібліотек.

В статті аналізується діяльність ведучих образовательных библиотек Министерства образования и науки, молодежи и спорта Украины и Национальной академии педагогических наук Украины.

The article examines the activities of the leading libraries of the network of educational libraries of the Ministry of education and science, youth and sports of Ukraine and the National Academy of pedagogical Sciences of Ukraine.

Надійшла в редакцію 12 вересня 2012 року